

EDUCATION AND PEDAGOGY

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.7.1.1>

CECHY KSZTAŁTOWANIA UMIEJĘTNOŚCI MEDIALNYCH PRZYSZŁYCH NAUCZYCIELI PRZEDMIOTÓW SPOŁECZNYCH PODCZAS SZKOLENIA ZAWODOWEGO NA WYDZIALE HISTORYCZNYM NARODOWEGO UNIWERSYTETU PEDAGOGICZNEGO IMIENIA M.P. DRAHOMANOWA

Oksana Bohomaz

*aspirantka Katedry Metodyki Nauczania Dyscyplin Społecznych i Gender Edukacji Wydziału Historycznego
Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego imienia M.P. Drahomanowa (Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0003-0133-1576

Adnotacja. Rozważono relacje między edukacją a mass media we współczesnym społeczeństwie i zbadano rolę, jaką powinno odgrywać szkolenie zawodowe w kształtowaniu umiejętności medialnych przyszłych nauczycieli przedmiotów społecznych niezbędnych w XXI wieku. Ujawniono strukturę i treść kształcenia zawodowego studentów pedagogicznych jednostek szkolnictwa wyższego jako zjawiska systemowego. Zbadano kategorie współczesnej pisemności, takie jak umiejętność korzystania z mediów, umiejętność korzystania z mediów krytycznych i kompetencja medialna. Interpretacje umiejętności korzystania z mediów i kompetencji medialnej są rozpatrywane ze szczególnym uwzględnieniem obowiązujących europejskich, a w szczególności ukraińskich ram normatywnych. Oprócz kompetencji medialnej istnieje potrzeba włączenia szerszej i głębszej analizy wykorzystania społecznego, postaw i wartości związanych z nowymi narzędziami medialnymi, tekstami medialnymi i praktykami przygotowania zawodowego przyszłych nauczycieli przedmiotów społecznych na Wydziale Historycznym Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego imienia M.P. Drahomanowa.

Słowa kluczowe: edukacja medialna, szkolenia zawodowe, przedmioty społeczne, Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny imienia M.P. Drahomanowa.

FEATURES OF MEDIA LITERACY FORMATION IN FUTURE TEACHERS OF PUBLIC SUBJECTS DURING PROFESSIONAL TRAINING AT THE HISTORICAL FACULTY OF THE NATIONAL PEDAGOGICAL DRAGOMANOV UNIVERSITY

Oksana Bohomaz

*Postgraduate Student at the Department of Teaching Methods Social Disciplines and Gender Education
of the Faculty of History*

National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-0133-1576

e-mail: OBogomaz@i.ua

Abstract. The interrelationships between education and mass media in modern society are considered and the role that professional training should play in the formation of media literacy of future teachers of social subjects necessary for the XXI century is investigated. The structure and content of professional training of students of a pedagogical institution of higher education as a systemic phenomenon are revealed. Categories of modern literacy, such as media literacy, critical media literacy and media competence, have been studied. Interpretations of media literacy and media competence are considered with special emphasis on the current European and in particular Ukrainian regulatory framework. In addition to media competence, the need to include a broader and deeper analysis of social use, attitudes and values related to new media tools, media texts and training practices for future teachers of public subjects at the Faculty of History of the National Pedagogical Dragomanov University.

Key words: media literacy, professional training, social subjects, National Pedagogical Dragomanov University.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ СУСПІЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ НА ІСТОРИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Оксана Богомаз

*аспірантка кафедри методики навчання суспільних дисциплін і тендерної освіти
історичного факультету*

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-0133-1576

e-mail: OBogomaz@i.ua

Анотація. Розглядаються взаємозв'язки між освітою та мас-медіа в сучасному суспільстві та досліджується роль, яку має відігравати професійна підготовка у формуванні медіаграмотності майбутніх вчителів суспільних предметів, необхідних для XXI століття. Розкривається структура і зміст професійної підготовки студентів педагогічного закладу вищої освіти як системного явища. Досліджено категорії сучасної грамотності, такі як медіаграмотність, критична медіаграмотність та медіакомпетентність. Інтерпретації медіаграмотності та медіакомпетентності розглядаються з особливим акцентом на чинній європейській та українській нормативній базі зокрема. Окрім медіакомпетентності, наголошується на необхідності включити більш широкий і глибокий аналіз соціального використання, ставлення та цінностей, пов'язаних із новими медіаінструментами, медіатекстами та практиками професійної підготовки майбутніх вчителів суспільних предметів на історичному факультеті Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Ключові слова: медіаграмотність, професійна підготовка, суспільні предмети, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.

Вступ. Через шалені зміни у світі та постійний інформаційний прогрес освітяни мають шукати шляхи подолання викликів XXI століття. Сучасне суспільство висуває конкретні вимоги до майбутніх вчителів суспільних предметів. Висока якість їхньої освіти та професіоналізму, внутрішні цінності та комунікативна культура видаються життєво важливими та необхідними. Нині попит на вчителів, здатних ефективно планувати, організовувати, контролювати процес навчання та оперативного його коригувати, надзвичайно високий. Суспільні предмети – це ті, під час яких здобувачі вищої педагогічної освіти занурюються в поточні події навколишнього середовища, матеріального і нематеріального світу, соціуму, висвітлюють основний контекст і розуміють світ навколо нього. Вчителі суспільних предметів можуть надихнути здобувачів освіти на критичне сприйняття цих явищ. Якісна професійна підготовка є визначальним фактором у будь-якій освітній програмі, зокрема на історичному факультеті Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Конструктивне керівництво і адміністративний контроль сприяють успіху навчання здобувачів вищої педагогічної освіти. Навчальні курси, підручники, мультимедійні проектори та інше обладнання важливе, але всі ці фактори неефективні, якщо роботою не керує висококваліфікований викладач.

Легко визнати важливість вчителя в успішному вивченні будь-якого предмета, але в процесі опанування суспільних дисциплін якісна професійна підготовка і особистість майбутнього вчителя є визначальними елементами. Тільки медіаграмотний та медіакомпетентний учитель суспільних предметів зможе надихати і направляти, а некомпетентний сам розгублений – бентежить і спантеличує здобувачів освіти.

Основна частина. На сучасному етапі розвитку медіаграмотності та медіакомпетентності особистості було присвячено низку досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців. Ці питання мають міжпредметні зв'язки, тому напрями їх дослідження досить розгалужені. Велике значення для нашого дослідження формування медіаграмотності як соціально-комунікаційного феномена мали праці таких закордонних дослідників, як Лен Мастерман, Маршал Маклюен, Роберт К'юбі, Сінді Шейбе, Фейз Рогоу та ін.

Педагогічні умови формування медіаграмотності та професійної підготовки майбутніх вчителів висвітлено в українській науці – працях Віктора Андрущенка, Тамари Бакка, Оксани Волошенко, Тетяни Ладиченко, Тетяни Мелешенко, Олександра Мокрогуза та інших. Водночас потребують ґрунтовнішого дослідження, теоретичного обґрунтування та пошуку шляхів практичної реалізації питання формування медіаграмотності майбутніх вчителів суспільних предметів під час професійної підготовки на історичному факультеті Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Швидкі зміни у вдосконаленні інформаційно-комунікаційних технологій протягом останніх десятиліть продовжують створювати як тонку, так і значну реструктуризацію в кожному секторі суспільства. Повсюдний доступ та щоденна залежність від мультимедійних пристроїв є «новою реальністю» сьогодення. Використання нових медіатехнологій особливо резонансне для молодих поколінь користувачів, які підходять до інформації інноваційними шляхами, що позиціонує їхнє щоденне використання мас-медіа як важливу життєву навичку. Поняття медіаграмотності в цій статті ми вживаємо в розумінні процесу навчання нових медіа та формування медіакомпетентності майбутнього вчителя суспільних дисциплін. Навчання у сфері медіаграмотності знаходиться на стику різних дисциплін, тому залежно від ситуації і цілей можуть ефективно використовуватися міжпредметні зв'язки в процесі формування медійної грамотності здобувачів вищої

педагогічної освіти. Вони набувають навичок безпечного використання медіа, а також спонтанного самовираження, формування незалежних поглядів та участі в житті держави і громадянського суспільства. Навчання медіаграмотності стало одним із важливих напрямів, що закріплені у Конвенції ООН із прав дитини.

У той час, як вища освіта широко розглядається як шлях до особистої, академічної та кар'єрної підготовки, освітній сектор не завжди встигає порівняно з розвитком мас-медіа. Серед основних особливостей глобального та цифрового суспільства XXI століття виділяємо мультикультуралізм, збільшену спроможність зберігати та отримувати інформацію, доступ до широких соціальних мереж та здатність використовувати Інтернет для зміни часу та простору; вища педагогічна освіта стає своєрідним анахронізмом, оскільки часто готує майбутніх вчителів для суспільства, якого більше не існує.

Ректор Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Президент асоціації ректорів педагогічних університетів Європи Віктор Андрущенко у виступі на світовому саміті поборників миру, свободи, справедливості зазначає: «Вчитель має передати означені цінності новим поколінням, які йдуть на зміну старшим і повновладно заявляють свою справедливу претензію на самостійність, творчість і свободу. Це змінює роль вчителя в системі підготовки людини до життя. Центральним завданням його багатогранної діяльності тепер має стати не тільки надання учню відповідних знань чи формування необхідних компетенцій, а, насамперед, виховання системи цінностей зрощення гуманістичного потенціалу особистості, в центрі якого знаходяться миролубство, демократія і права людини, екологічна і інформаційна безпека, толерантність і соціальна справедливість, відповідальність і свобода» (Андрущенко, 2020: 5).

Слова ректора підтверджує місія та візія Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова: «Місія Університету – багатопрофільний заклад вищої освіти, що забезпечує на основі дослідницьких практик підготовку висококваліфікованих і компетентних фахівців для різних галузей освіти та науки, культури та мистецтва, виробництва та сфери обслуговування, фахівців, адаптованих до ринкових і демократичних перетворень, здатних жити й творити в інформаційному суспільстві, глобальному світовому просторі, досягати взаєморозуміння між людьми, соціальними групами, націями, державами, бути членами європейської і світової спільноти і одночасно патріотами Української держави, речниками національних інтересів.

Візія – розвиток Університету нерозривно пов'язаний із сучасними дослідженнями і високою якістю навчання, що сприятиме перетворенню на провідний національний дослідницький університет з переконливими можливостями зробити помітний внесок у регіональний, національний та глобальний прогрес» (Стратегія розвитку НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020).

Саме тому загальною метою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова – «формування конкурентоспроможного вчителя, адаптованого до ринкових і демократичних перетворень, здатного жити й творити в інформаційному суспільстві, глобальному світовому середовищі, бути громадянином світу і одночасно відданим патріотом української держави, речником національних інтересів» (Андрущенко, 2011: 7).

На якість професійної підготовки майбутніх вчителів впливає зміст вищої педагогічної освіти. Його визначають «як структуру, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої дає особі змогу здобути освіту і певну кваліфікацію. Це – зумовлена потребами суспільства система компетентностей особи, її професійних, світоглядних і громадських якостей, що має бути сформована у процесі навчання з огляду на перспективи розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури, мистецтва» (Освітньо-професійна програма 014.03 Середня освіта (історія), 2021: 3).

Професійна освіта майбутнього вчителя стала предметом багатьох досліджень, що зумовлено підвищеним вимог до педагога як фахівця в умовах кардинальних змін у суспільстві. У сучасній науці поняття «професійна освіта» пов'язують із професійним навчанням, яке відображає процес оволодіння спеціальними компетентностями, необхідними для самостійної професійної діяльності: «Професійна освіта – підготовка в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній із галузей народного господарства, науки, культури; невід'ємна складова частина єдиної системи народної освіти. Цей термін розуміють і як сукупність знань, навичок і вмінь, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої, середньої кваліфікації або кваліфікованим робітником» (Гончаренко, 1997: 274).

На історичному факультеті НПУ імені М.П. Драгоманова зміст професійної підготовки майбутніх вчителів суспільних предметів визначається освітньо-професійною програмою спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (історія). Змістове наповнення цього напрямку підготовки орієнтоване на впровадження нових підходів до організації освітнього процесу навчання, дотримання національних та європейських вимог під час складання освітніх програм та навчальних планів для підготовки бакалаврів та магістрів:

– формування освітніх програм в Університеті відповідно до чинного законодавства здійснюється на основі компетентнісного підходу, який визначено важливим інструментом орієнтації професійної освіти на сферу праці та гармонізації освітніх систем країн Болонської співдружності;

– у процесі розробки освітніх програм мають враховуватися нормативні вимоги щодо:

- 1) обсягу кредитів ЄКТС, необхідного для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;
- 2) переліку компетентностей випускника певної освітньої програми;
- 3) нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти, орієнтованого на відповідні результати навчання, що забезпечать формування визначеного переліку компетентностей;
- 4) форм атестації здобувачів вищої освіти;

5) наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти;

6) професійних стандартів (у разі їх наявності);

– у процесі визначення змісту освітніх програм необхідно окреслити обсяг дисциплін вільного вибору студентів не менше ніж 25% від загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для рівня вищої освіти;

– на підставі освітньої програми розробляється навчальний план, який визначає перелік та обсяги навчальних дисциплін у кредитах ЄКТС, послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми поточного і підсумкового контролю. З метою конкретизації планування навчального процесу на кожен навчальний рік складається робочий навчальний план, що затверджується керівником вищого закладу освіти;

– реалізація освітніх програм передбачає наявність відповідного кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу Університету (Положення про ОП НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020).

Модулі, що формують медіаграмотність та медіакомпетентність майбутніх вчителів суспільних предметів, включені в обов'язкові компоненти освітньо-професійної програми спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (історія):

– із циклу психолого-педагогічної підготовки ПП1.06 Теорія та методика навчання суспільно-політичних дисциплін – 3 кредити ECTS, 90 годин (авторка курсу – Тамара Бакка). У цій дисципліні відводиться один модуль на вивчення медіаграмотності та формування медіакомпетентності в майбутніх вчителів суспільних дисциплін;

– із циклу науково-предметної підготовки ПП2.15 Громадянська освіта – 3 кредити ECTS, 90 годин (авторки курсу – Тамара Бакка, Тетяна Мелешенко). На вивчення медіаграмотності та формування медіакомпетентності виділяється один модуль;

– із циклу вибіркового блоку «Суспільствознавство» дисципліна ВВ1.2.05 «Основи медіаграмотності» – 3 кредити ECTS, 90 годин (авторка курсу – Оксана Богомаз). Це дисципліна, яка повністю присвячена медіаграмотності та формування медіакомпетентностей майбутніх вчителів суспільних предметів.

Освітньо-професійна програма спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (історія) з підготовки магістрів (другого рівня вищої освіти) включає такі компоненти:

– із циклу вибіркового блоку «Суспільствознавство» дисципліна ВВ1.2.03 Інформаційні технології в суспільствознавстві – 6 кредитів, 180 годин (авторка курсу – Тамара Бакка);

– із циклу дисциплін вільного вибору здобувачів вищої освіти ВВ2.2.1 Інформаційні технології у професійній діяльності – 3 кредити ECTS, 90 годин (авторка курсу – Тетяна Ладиченко).

Загальний обсяг годин, який відведено для вивчення навчальних дисциплін, що орієнтовані на формування медіаграмотності майбутніх вчителів суспільних предметів, охоплює години для аудиторних форм навчання і час для самостійної роботи здобувачів вищої педагогічної освіти.

Вищезазначений перелік дисциплін відіграє важливу роль у цілісному процесі формування медіаграмотності майбутніх вчителів суспільних предметів, що дає змогу формувати позитивний досвід. Ця група дисциплін знаходиться у взаємозв'язку з практичною діяльністю і спрямована на розвиток здатності самостійно розробляти шляхи вирішення професійних завдань. Окрім цього, в результаті реалізації змісту цих дисциплін будуть забезпечуватися результати навчання, які закріплені в Освітньо-професійній програмі спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (історія):

– ПРН 8. Концептуальні наукові та практичні знання, критичне осмислення теорій, принципів, методів і понять у сфері професійної діяльності;

– ПРН 9. Вміння інтегрувати знання, що отримані в процесі вивчення різних дисциплін, в єдиний комплекс суспільствознавчих дисциплін, відповідно до вимог Державного стандарту середньої освіти;

– ПРН 12. Вміння формувати медіакомпетентність та критичну медіаграмотність у процесі професійної діяльності;

– ПРН 15. Вміння самостійно організовувати освітній процес, вибирати та застосовувати продуктивні технології, методи, прийоми, форми та засоби навчання, донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень, власного досвіду та аргументації;

– ПРН 24. Знання сучасних інтерактивних методик навчання здобувачів освіти та форм організації навчання та специфіки застосування новітніх освітніх технологій у закладах загальної середньої освіти;

– ПРН 26. Поглиблення когнітивних та практичних умінь і навичок, майстерність та інноваційність на рівні, необхідному для розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем у сфері професійної діяльності (Освітньо-професійна програма 014.03 Середня освіта (історія), 2021: 9).

Освітня діяльність протікає більш ефективно і дає вищі якісні результати, якщо в того, хто навчається, є сильні чіткі мотиви, які викликають бажання в майбутніх вчителів суспільних предметів діяти активно у процесі професійної діяльності.

Формування медіаграмотності майбутніх вчителів суспільних предметів на історичному факультеті включає такі складники:

– естетичні та креативні компетентності – здатність бачити, чути, створювати й інтерпретувати медіаконтент. Здобувачі вищої педагогічної освіти можуть розвивати ці навички, самостійно створюючи медіаконтент та медіатексти різної складності;

– інтерактивні компетентності – здатність спілкуватися за допомогою медіа та приміряти на себе різні медіаролі. Ці навички можуть бути розвинені в рамках колаборативного навчання і практики. Інтерактивні навички вказують на готовність висловлювати свої думки та установки;

– критичний аналіз. Це вміння інтерпретувати і розуміти значення різних медіаконтентів. Здобувач вищої педагогічної освіти зможе інтерпретувати і оцінювати медіаформи і контент, використовуючи різні аналітичні інструменти. Ці навички краще розвиваються через вивчення різноманітних медіаконтентів і жанрів;

– компетентності безпеки роботи в мас-медіа. Це вміння знаходити вихід зі скрутних ситуацій і уникати їх. Найважливішими навичками безпечної поведінки у віртуальному просторі є захист приватного простору і вміння уникати шкідливих контактів і контенту.

Висновки. Отже, людина, яка прагне стати вчителем суспільних предметів, повинна мати велику і ґрунтовну підготовку в галузі «Суспільствознавство» і вдало проводити міжпредметні зв'язки. Варто повністю засвоїти цінності конкретних дисциплін. Підготовка вчителя суспільних предметів має бути обов'язком усього університету, а не тільки історичного факультету. Гуманітарна освіта в найширшому сенсі, а не навчання у вузькому професійному сенсі має становити ідеал підготовки вчителя суспільних предметів. Перш за все, щоб добитися успіху, учитель повинен мати глибокий і постійний інтерес до предмета, який він викладає, та сформовані медіаграмотність та медіакомпетентність.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В.П. Виступ В.П. Андрущенко на світовому саміті поборників миру, свободи, справедливості. *Вища освіта України*. 2020. № 2. С. 5–7.
2. Андрущенко В.П. Роздуми про вчителя. *Вища освіта України*. 2011. № 2. С. 6–12
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 336 с.
4. Освітньо-професійна програма 014.03 Середня освіта (історія) історичного факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Київ, 2021. 15 с.
5. Положення про освітні програми та навчальні плани в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова. 2020. URL: <https://cutt.ly/3zCFnqq>.
6. Стратегія розвитку Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова на 2021–2026 роки. URL: <https://cutt.ly/ezCFTAt>.

References:

1. Andrushchenko V.P. (2020) Vystup V.P. Andrushchenka na svitovomu samiti pobornykiv myru, svobody, spravedlyvosti [VP Andrushchenko's speech at the world summit of advocates of peace, freedom and justice]. *Vyshcha osvita Ukrainy*. № 2. S. 5–7 [in Ukrainian].
2. Andrushchenko V.P. (2011) Rozdumy pro vchytelia [Reflections on the teacher]. *Vyshcha osvita Ukrainy*. № 2. S. 6–12 [in Ukrainian].
3. Honcharenko S.U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv. 1997. 336 s. [in Ukrainian].
4. Osvitno-profesiina prohrama 014.03 Srednia osvita (istoriia) istorychnoho fakultetu Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova [Educational and professional program 014.03 Secondary education (history) of the historical faculty of the National Pedagogical Dragomanov University]. Kyiv. 2021. 15 s. [in Ukrainian].
5. Polozhennia pro osvritni prohramy ta navchalni plany v Natsionalnomu pedahohichnomu universyteti imeni M.P. Drahomanova [Regulations on educational programs and curricula of the National Pedagogical Dragomanov University]. 2020. URL: <https://cutt.ly/3zCFnqq> [in Ukrainian].
6. Stratehiia rozvytku Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova na 2021–2026 roky [Development strategy of the National Pedagogical Dragomanov University for 2021–2026]. URL: <https://cutt.ly/ezCFTAt> [in Ukrainian].